

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

СТРЕЛЬБИЦЬКА СВІТЛАНА МИХАЙЛІВНА

УДК 378:37.091.12:36-051+37.018.8

**ФОРМУВАННЯ БАЗОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ
СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Яворська Галина Харлампіївна,
Державний заклад «Міжнародний гуманітарний університет»,
професор кафедри загально-гуманітарних дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Кочубей Тетяна Дмитрівна,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
професор кафедри соціальної педагогіки,
соціальної роботи та історії педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
Калаур Світлана Миколаївна,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи.

Захист відбудеться «20» червня 2019 року об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці й на офіційному сайті Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старо-портофранківська, 36.

Автореферат розіслано «20» травня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. А. Княжева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Складні й суперечливі зміни в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століття, реформування системи вищої освіти, перехід на багаторівневу підготовку професійних кадрів, конкуренція на ринку праці посилюють гостроту глобальних і насамперед соціальних проблем, прискорення соціально-політичних процесів, спричинюють розширення простору соціальної роботи як наукової галузі та професії, що забезпечує гармонізацію людини і довколишнього середовища, викликають необхідність підвищення якості професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Реформування системи соціального забезпечення сприяло появі значної кількості різних установ. З-поміж них центри соціальної допомоги родині та соціального обслуговування населення, медико-реабілітаційні центри, біржі праці, центри зайнятості населення тощо. Ефективність їх діяльності багато в чому залежить від кадрового забезпечення та базових компетентностей майбутніх соціальних працівників, формування яких відбувається в процесі фахової підготовки у закладі вищої освіти.

Актуальність проблеми формування базових компетентностей студентів-майбутніх соціальних працівників зумовлена низкою об'єктивних і суб'єктивних причин. До об'єктивних причин належать соціокультурні та соціально-економічні перетворення сучасного суспільства, що вимагають високого рівня професійної підготовки студентів, розвитку особистісних якостей, формування академічних і спеціальних знань, умінь і навичок, що забезпечують конкурентоздатність, соціально-професійну мобільність, уміння переключатися з одного виду діяльності на інший, поєднувати різні трудові функції, орієнтуватися в будь-якому соціально-економічному середовищі. До суб'єктивних причин належать передусім проблеми вищої професійно-соціальної педагогічної освіти в межах закладу вищої освіти.

З розширенням масштабів і виникненням нових форм і моделей соціальної роботи, ступінь її ефективного, перетворювального впливу на сфери соціальної політики та практики життєзабезпечення особистості залежить насамперед від рівня компетентності студентів – майбутніх соціальних працівників, їхньої здатності виконувати соціальну діяльність.

Теоретичні засади специфіки професійної діяльності майбутніх соціальних працівників розглянуто в працях О. Безпалько, І. Богданової, В. Бочарової, І. Зверєвої, А. Капської, О. Карпенко, В. Корнєщук, М. Лукашевича, І. Миговича, В. Поліщук, В. Сидорова, Л. Тюпті, С. Харченко та ін.; досліджено фундаментальні підходи до визначення професіоналізму в соціальній роботі (В. Андрущенко, І. Бех, Р. Вайнола, С. Калаур, Н. Кічук, Т. Кочубей, Г. Лактіонова, І. Пеша, І. Трубавіна, М. Фірсов, Є. Холостова та ін.).

Сутність поняття «базові компетентності» досліджували О. Бобієнко, Дж. Бурке, М. Головань, В. Гришко, Е. Зеєр, М. Ільзова, Е. Коган, Н. Кузнецова,

Б. Оскарссон, В. Петрук, Л. Петренко, Є. Холостова та ін. Формуванню різних видів базових компетентностей і компетенцій у студентів присвячено наукові праці Н. Алмазової, С. Бахтєєвої, Д. Годлевської, І. Гушлевської, Н. Епіхіна, А. Капської, О. Карпенко, Б. Маматова, О. Овчарук, О. Пошетун, Г. Селевка, О. Семенов, Г. Синіциної, А. Хуторського, Є. Юсефа та ін.

Аналіз наукових досліджень засвідчив, що проблема формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки досі залишалася поза увагою дослідників. Окреслена проблема актуалізується також наявністю низки суперечностей між: соціальним замовленням на підготовку соціальних працівників зі сформованими в них базовими компетентностями та наявною практикою їхньої фахової професійної підготовки; нагальною потребою формування базових компетентностей у майбутніх соціальних працівників, що дозволяє їм ефективно працювати в межах обраного професійного напрямку, та нерозробленістю наукових засад, змісту, форм і методів фахової підготовки таких фахівців у закладі вищої освіти.

Актуальність обраної проблеми, її недостатня теоретична і методична розробленість, виявлені суперечності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з науковою темою кафедри педагогіки «Мультиплікативна парадигма професійного становлення фахівців» (№ 0114U007157), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Тему дисертації затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 9 від 25 травня 2013 р.) й узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук при НАПН України (протокол № 6 від 18 червня 2013 р.).

Мета дослідження – науково обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки.

Завдання дослідження:

1. Науково обґрунтувати зміст і структуру феномену «базові компетентності майбутніх соціальних працівників», уточнити поняття «соціальний працівник», «компетентність», «компетенція».

2. Визначити компонентну структуру базових компетентностей майбутніх соціальних працівників, критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки.

3. Визначити та науково обґрунтувати педагогічні умови формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки.

4. Розробити й апробувати модель та експериментальну методику формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки.

Об'єкт дослідження – фахова підготовка майбутніх соціальних працівників у закладі вищої освіти.

Предмет дослідження – зміст і методика формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки.

Гіпотеза дослідження – формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки буде ефективним, якщо реалізувати такі педагогічні умови: стимулювання позитивної мотивації до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників; відображення у змісті фахових дисциплін специфіки соціальної роботи; реалізація рефлексійного складника підготовки соціальних працівників у процесі виробничої практики.

Для розв'язання визначених завдань, перевірки гіпотези дослідження, досягнення мети було використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні*: вивчення, аналіз, синтез і порівняння положень філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури з теми дослідження, наукових здобутків вітчизняних і зарубіжних учених, нормативної документації закладу вищої освіти – для теоретичного обґрунтування педагогічних умов формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки; узагальнення, абстрагування, класифікація та систематизація одержаної інформації – для визначення компонентної структури базових компетентностей майбутніх соціальних працівників, критеріїв, показників та якісної характеристики рівнів сформованості в них базових компетентностей у процесі фахової підготовки; логіко-системний, порівняльний аналіз, моделювання – для розроблення моделі й експериментальної методики формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки; *емпіричні методи*: бесіди, анкетування, тестування, пряме й непряме спостереження; аналіз та узагальнення позитивного педагогічного досвіду застосовано для діагностики рівнів сформованості базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки; *експериментальні методи*: педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, прикінцевий етапи) – з метою визначення ефективності запропонованих педагогічних умов, моделі й методики їх реалізації; статистично-кількісна та якісна обробка даних експерименту, кваліметричні методи – для визначення достовірності отриманих даних й перевірки ефективності запропонованих педагогічних умов і методики їх упровадження.

База дослідження. Дослідно-експериментальну роботу проведено на базі Одеського національного медичного університету, Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Експериментальним дослідженням було охоплено 250 майбутніх соціальних працівників.

Наукова новизна дослідження: уперше науково обґрунтовано сутність феномену «базові компетентності майбутніх соціальних працівників» у процесі фахової підготовки в закладі вищої освіти, педагогічні умови їх формування (стимулювання позитивної мотивації до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників; відображення у змісті фахових дисциплін специфіки соціальної роботи; реалізація рефлексійного складника підготовки соціальних працівників у процесі виробничої практики); уточнено поняття «соціальний працівник», «компетентність», «компетенція»; розкрито специфіку професійної діяльності майбутніх соціальних працівників; зміст і структуру базових компетентностей майбутніх соціальних працівників (правова, організаційно-

управлінська, конфліктологічна, комунікативна, міжкультурна, когнітивна, рефлексійна); визначено компонентну структуру базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки (мотиваційний, когнітивний, деонтологічний, операційно-діяльнісний і суб'єктний компоненти), критерії (особистісний, гностичний, етичний, практичний, рефлексійний), відповідні показники та схарактеризовано рівні (високий, задовільний і низький) сформованості базових компетентностей майбутніх соціальних працівників; розроблено модель формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки у закладі вищої освіти; подальшого розвитку набула методика фахової підготовки майбутніх соціальних працівників.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що розроблено діагностувальну й експериментальну методики, науково-методичне забезпечення формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки у закладі вищої освіти, яке охоплює низку методичних та інформаційних матеріалів, а саме: науково-методичні комплекси із фахових дисциплін, спецкурс «Соціальна деонтологія», програму й методичні рекомендації щодо проведення професійно зорієнтованої виробничої практики; тренінговий комплекс, систему вправ і завдань. Основні результати дослідження можуть бути рекомендовані для широкого кола викладачів закладів вищої освіти, аспірантів у ході підготовки наукових статей, підручників, методичних рекомендацій, студентів-майбутніх соціальних працівників для написання кваліфікаційних робіт.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Державного закладу Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського (акт про впровадження № 1206/02 від 30.05.2018 р.), Одеського національного медичного університету (акт про впровадження № 136 від 29.12.2017 р.), Одеського національного політехнічного університету (акт про впровадження № 2987/138-07 від 26.12.2017 р.), Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (акт про впровадження № 42 від 15.05.2018 р.).

Особистий внесок автора в праці у співавторстві [7] полягає у визначенні впливу компетентнісного підходу на формування професійної мобільності майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки у закладі вищої освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та результати дослідження викладено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток» (Одеса, 2013), «Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток» (Одеса, 2014), «Викладач і студент: умови особистісно-професійного зростання» (Черкаси, 2014), «Стан та перспективи розвитку педагогічних та психологічних наук» (Київ, 2014), «Актуальні проблеми викладання фахових дисциплін у вищій школі» (Одеса, 2014), «Становлення особистості професіонала» (Одеса, 2015), «Соціальна педагогіка і соціальна робота: виклики сьогодення» (Тернопіль, 2015), «Актуальні питання застосування на практиці досягнень сучасної педагогіки і психології» (Харків, 2016), «Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.» (Львів, 2016), «Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток» (Одеса, 2016), «International Scientific-Practical Conference Actual questions and problems of development of social sciences»

(Kielce, 2016), «Stav, problem a perspektivy pedagogickeho studia a socialnej prace» (Sladkovicovo, Slovenska republika, 2016), «Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток» (Одеса, 2017), «Inovativny vyskum v oblasti vzdelavania a socialnej prace» (Sladkovicovo, Slovenska republika, 2017), «International scientific and practical conference» (Sandomierz, Polska, 2017), «Теорія та практика управління педагогічним процесом» (Одеса, 2017), «International scientific-practical conference» (Shumen, 2017), «International scientific-practical conference» (Tbilisi, 2017), «International scientific conference» (Kaunas, 2018), «Актуальні дослідження в соціальній сфері» (Одеса, 2018), «Innovative approaches to the development of science» (Dublin, 2018), «Międzynarodowa konferencja multidyscyplinarna» (Stalowa Wola, 2018), «International Scientific Conference» (Leipzig, 2018), «Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji» (Opole, 2018).

Основні результати дослідження висвітлено у 38 публікаціях автора, із них: 12 статей у фахових виданнях України (1 у співавторстві), 1 – у науковому зарубіжному періодичному виданні, 23 апробаційного характеру, 3 додатково відображають результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (248 найменувань, із них 29 іноземною мовою), додатків. Основний зміст дисертації викладено на 248 сторінках. Робота містить 8 рисунків, 12 таблиць, 3 діаграми. 5 додатків викладено на 58 сторінках. Загальний обсяг дисертації 310 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, схарактеризовано методи роботи; сформульовано наукову новизну та практичну значущість здобутих результатів; наведено дані про їх апробацію і впровадження; схарактеризовано загальну кількість публікацій, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі **«Теоретичні засади формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки»** обґрунтовано специфіку професійної діяльності майбутніх соціальних працівників, визначено професійно-особистісні якості соціальних працівників, здійснено аналіз наукової літератури для з'ясування сутності феноменів «соціальний працівник» «компетентність» і «компетенція», «базові компетентності майбутніх соціальних працівників», розкрито специфіку професійної діяльності майбутніх соціальних працівників, зміст, структуру, показники і критерії базових компетентностей майбутніх соціальних працівників.

Аналіз наукової літератури (О. Безпалько, І. Богданова, В. Бочарова, І. Зверева, І. Зимня, А. Капська, О. Карпенко, І. Козубовська, В. Корнещук, В. Керецман, М. Лукашевич, І. Мигович, О. Ольхович, П. Павленок, О. Пічкарь, В. Поліщук, С. Харченко, Є. Холостова, М. Шмельова) показав, що сьогодні відсутнє однозначне тлумачення поняття «соціальна робота», оскільки її зміст постійно змінюється залежно від завдань, проблем, ідеології допомоги, соціокультурних, історичних, економічних і національно-етнічних особливостей та умов. Як один із

видів професійної діяльності, соціальна робота має низку особливостей, детермінованих як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Соціальну роботу розуміємо як специфічний вид професійної діяльності, зумовлений особливим предметом праці, змістом і характером діяльності майбутніх соціальних працівників, специфічністю способів, методів і результатів впливу на людину, включеної у процес праці як суб'єкта й об'єкта діяльності, типом відносин, що виникають у процесі діяльності між її учасниками, а також у зв'язку з високим рівнем відповідальності кожного соціального працівника і всього інституту соціальної роботи за долі клієнтів соціальних служб і організацій та суспільства в цілому, їх нормальне соціальне функціонування, життєдіяльність і розвиток.

Зазначимо, що соціальна робота є одночасно базовою підставою й умовою становлення та розвитку нового професіонала в соціальній сфері, враховуючи специфіку його фахової підготовки, яка в освітньому процесі закладу вищої освіти передбачає систему організаційних і педагогічних заходів, що забезпечують формування у майбутніх фахівців професійної спрямованості, особистісних і професійних якостей, а також знань, умінь і навичок, здобутих у результаті вивчення спеціальних дисциплін і проходження різних видів практик, що, у свою чергу, сприяє формуванню здатності до професійної діяльності майбутніх фахівців соціальної сфери. Соціальний працівник – це професійно підготовлений фахівець, який має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи і надає соціальні послуги як професіонал.

Аналіз психологічного змісту професійної діяльності майбутніх соціальних працівників (О. Безпалько, К. Беккет, О. Белінська, І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко, Г. Лактіонова, М. Лукашевич, А. Ляшенко, Г. Медведева, І. Мигович, Р. Нельсон-Джоунс, П. Павленок, З. Саралієва, Т. Семигіна, Дж. Хегерт, Є. Холостова) засвідчив специфіку діяльності соціального працівника від інших професій типу «людина-людина» своїм суб'єктним характером, високою емоційною насиченістю, функційною складністю, різноманітністю алгоритмів діяльності, наявністю безлічі істотних вимог до особистісних і професійних якостей суб'єкта праці. Майбутні соціальні працівники повинні володіти такими професійно-важливими якостями: *інтелектуальні* (єрудованість, глибина, гнучкість і рухливість розуму, логічність, самостійність, доказовість і критичність мислення, його широта й аналітичність, оперативність прийняття рішень); *комунікативні* (комунікабельність, тактовність, уміння слухати та чути, красномовність, саморегуляція, дипломатичність, емоційність спілкування, конфліктоусталеність); *емоційно-вольові* (емпатія, уміння управляти своїми емоціями, адекватність самооцінки, самоконтроль, стресоусталеність, ціле-спрямованість, наполегливість, ініціативність, працездатність, дисциплінованість); *морально-етичні* (моральна усвідомленість, моральна переконаність, професійна рефлексія, гуманність, альтруїзм, доброзичливість, совість, толерантність, об'єктивність). Крім того, майбутній соціальний працівник має володіти арсеналом особистісних і професійних умінь, глибокими знаннями в галузі наук про людину, щоб виступати гідним реалізатором цілей соціальної роботи.

Відповідно до аналізу поглядів різних учених (В. Андрущенко, М. Армстронг, І. Бех, А. Богуш, Ч. Вудруф, М. Головань, І. Драч, З. Курлянд, Дж. Равен,

О. Семенов, Р. Уайт, Г. Яворська та ін.) на кореляцію дефініцій компетентність і компетенція, визначаємо компетенцію як сукупність набутих знань, умінь і навичок, що становить змістовий компонент діяльності майбутніх фахівців, а компетентність – як інтегральну професійно-особистісну якість, що визначається здатністю майбутнього соціального працівника до виконання професійних обов'язків. Тобто компетенція і компетентність є тісно пов'язаними поняттями: компетентність залежить від наявності набутих компетенцій.

Вважаємо, що базові компетентності – це здатність майбутніх фахівців ефективно застосовувати набуті в закладі вищої освіти компетенції (знання, уміння та навички) для якісного виконання професійної діяльності. Вони виявляються у процесі реалізації сукупності компетенцій, що дозволяють майбутньому фахівцю у ході їх ефективної взаємодії конкурентоздатно виконувати свої функції в майбутній професійній діяльності. Базові компетентності існують тільки відносно певної професійної діяльності, а одні й ті самі компетенції, залежно від їх комбінації, можуть бути основою тієї чи тієї базової компетентності. Базові компетентності відображають специфіку фахової діяльності майбутніх соціальних працівників як професіоналів. Таким чином, базові компетентності майбутніх соціальних працівників розглядаємо як інтегральні професійно-особистісні якості, що вирізняються здатністю майбутніх фахівців до виконання професійних обов'язків та їх реалізації у професійній діяльності, на підставі сформованих під час професійної підготовки в закладах вищої освіти компетенцій. У структурі базових компетентностей майбутніх соціальних працівників виокремлюємо такі: правова, організаційно-управлінська, конфліктологічна, комунікативна, міжкультурна, когнітивна та рефлексійна компетентності. Їх компонентну структуру становлять мотиваційний, когнітивний, деонтологічний, операційно-діяльнісний і суб'єктний компоненти. Успішність формування виокремлених базових компетентностей визначається ступенем вираженості кожного із виділених аспектів і їх сукупністю.

Критеріями і показниками сформованості базових компетентностей майбутніх соціальних працівників обрано: *особистісний* (наявність професійно значущих і особистісно-цінних прагнень, переконань, поглядів, мотивів; наявність здатності до самомотивації та особистісного самоменеджменту в контексті обраного напрямку; усвідомлення значущості позитивної орієнтації у міжособистісних комунікаціях з оточуючими для майбутньої професійної діяльності); *гностичний* (наявність різних когнітивних способів сприйняття, мислення, пізнавальних дій і спілкування; обізнаність із теоретико-методологічними засадами соціальної роботи; обізнаність із поняттям «базові компетентності» та усвідомлення шляхів їх формування); *етичний* (повага до соціальних норм та етичних вимог щодо майбутньої професійної діяльності; наявність емпатії і терпимості до людей, розуміння погляду та думки інших, повага до інших звичаїв; наявність цінностей альтруїстичного характеру, що відображають специфіку професійної діяльності); *практичний* (здатність працювати в контексті обраного професійного напрямку; наявність організаційних й управлінських здатностей; усвідомлення необхідності конфліктуосталеності в розв'язанні конфлікту та проблемних ситуацій); *рефлексійний* (здатність до адекватної самооцінки та самоаналізу поведінки професійного і міжособистісного спілкування з колегами, клієнтами, соціальними службами й організаціями; усвідомлення потреби в

саморозвитку для ефективного виконання майбутньої професійної діяльності; здатність управляти емоційною сферою).

У другому розділі **«Педагогічні умови формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників»** відповідно до критеріїв та їх показників, подано якісні характеристики рівнів сформованості базових компетентностей майбутніх соціальних працівників (високий, задовільний і низький); теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки.

Високий рівень, притаманний майбутнім соціальним працівникам, які мають професійно значущі й особистісно-цінні прагнення, переконання, погляди, мотиви; володіють здатністю до самомотивації та особистісного самоменеджменту в контексті обраного напрямку професійної діяльності. Студенти глибоко усвідомлюють значущість позитивної орієнтації у міжособистісних комунікаціях з оточуючими для майбутньої професійної діяльності, володіють широким спектром когнітивних способів сприйняття, мислення, пізнавальних дій і спілкування, добре обізнані з теоретико-методологічними засадами соціальної роботи, поняттям «базові компетентності», усвідомлюють шляхи їх формування. Майбутні фахівці цього рівня глибоко поважають соціальні норми та етичні вимоги щодо майбутньої професійної діяльності, володіють емпатією, терпимістю до людей, добре розуміють їхні погляди і думки, поважають інші звичаї, володіють цінностями альтруїстичного характеру, що відображають специфіку професійної діяльності. Вони досконало володіють здатністю працювати в контексті обраного професійного напрямку, мають організаційні й управлінські здатності, усвідомлюють необхідність конфліктуосталеності у розв'язанні конфліктів і проблемних ситуацій. Такі студенти здатні до адекватної самооцінки та самоаналізу поведінки професійного та міжособистісного спілкування з колегами, клієнтами, соціальними службами й організаціями. Вони усвідомлюють потребу в саморозвитку для ефективного виконання майбутньої професійної діяльності, здатні управляти своєю емоційною сферою.

Задовільний рівень властивий тим студентам, які оволоділи системними, але недостатньо глибокими професійно значущими й особистісно-цінними прагненнями, переконаннями, поглядами. У мотиваційному комплексі в майбутніх соціальних працівників цього рівня переважають мотиви, що забезпечують ефективне здійснення соціальної роботи. У них подекуди виявляється здатність до самомотивації та особистісного само менеджменту, вони недостатньо усвідомлюють значущість позитивної орієнтації у міжособистісних комунікаціях з довколишніми для майбутньої професійної діяльності. Час від часу майбутні фахівці виявляють знання теоретико-методологічних засад соціальної роботи, проте вони недостатньо обізнані із поняттям «базові компетентності» і не завжди позитивно ставляться до їх формування. Такі студенти не завжди виявляють повагу до соціальних норм та етичних вимог щодо майбутньої професійної діяльності, загалом усвідомлюють необхідність емпатії та терпимості до людей, розуміння погляду і думки інших, поваги до інших звичаїв; зазвичай виявляють позитивне ставлення до цінностей альтруїстичного характеру, що відображають специфіку професійної діяльності. Майбутні фахівці виявляють здатність працювати в контексті обраного професійного

напряму, володіють організаційними й управлінськими здатностями в умовах стандартної ситуації, виявляють усвідомлення необхідності конфліктусталеності в розв'язанні конфліктів і проблемних ситуацій. Ці студенти усвідомлюють необхідність адекватної самооцінки та самоаналізу поведінки професійного і міжособистісного спілкування з колегами, клієнтами, соціальними службами та організаціями, усвідомлюють необхідність саморозвитку для ефективного виконання майбутньої професійної діяльності, водночас не працюють над собою в означеному напрямі, не здатні управляти емоційною сферою.

Студенти *низького рівня* характеризуються відсутністю професійно значущих і особистісно-цінних прагнень, переконань, поглядів, мотивів, вони не здатні до самомотивації та особистісного самоменеджменту в контексті обраного напряму, не усвідомлюють значущість позитивної орієнтації у міжособистісних комунікаціях з оточуючими для майбутньої професійної діяльності. Їм притаманні деякі когнітивні способи сприйняття, мислення, пізнавальні дії та спілкування, вони загально обізнані зі специфікою своєї професійної діяльності з різними категоріями соціально незахищеного населення. У них слабкі уявлення щодо ролі і місця соціальної роботи як професійної діяльності та про зв'язки з різними її напрямами, проявляють індиферентне ставлення до соціальної роботи, не усвідомлюють її важливості, не виявляють потреби у формуванні базових компетентностей. Майбутні соціальні працівники цього рівня не обізнані із соціальними нормами й етичними вимогами щодо обраного напряму діяльності, зазвичай не виявляють емпатії та терпимості до людей, повагу до інших звичаїв і не завжди розуміють погляди і думки інших. Ці студенти не приймають цінності альтруїстичного характеру, що відображають специфіку професійної діяльності, вибірково мають уявлення про власні можливості, здатності в здійсненні соціальної роботи. У майбутніх соціальних працівників цього рівня не розвинені організаційні й управлінські здатності, вони не усвідомлюють необхідності конфліктусталеності у розв'язанні конфліктів і проблемних ситуацій, не виявляють здатності до адекватної самооцінки та самоаналізу поведінки професійного та міжособистісного спілкування з колегами, клієнтами, соціальними службами й організаціями. У них не розвинена потреба в особистісному та професійному саморозвитку і самовдосконаленні для ефективного виконання професійної діяльності, хоча вони подекуди здатні управляти емоційною сферою.

Для визначення наявних рівнів сформованості базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки дібрано відповідні діагностувальні методики: тест «Діагностика професійно-зорієнтованих знань»; анкетування зорієнтованої здатності до соціальної роботи»; методика визначення когнітивно-діяльнісного стилю (Л. Ребекка); методика полімотиваційних тенденцій у «Я-концепції» особистості; методика мотиваційних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях (І. Ладанов, В. Уразаєва); методика діагностики мотиваторів соціально-психологічної активності особистості; методика «Шкала сумлінності»; методика діагностики комунікативної толерантності (В. Бойко); питальник здатності до соціальної емпатії А. Мехрабієна і Н. Епштейна; питальник доброзичливості (за шкалою Кемпбелл); питальник особистісної настанови «альтруїзм-егоїзм»; анкета: «Чи зможу я консулювати різні категорії соціально незахищеного населення?»;

експрес-діагностика організаційних здатностей; методика «Орієнтаційні стилі професійно-діяльнісного спілкування»; експрес-діагностика стійкості до конфліктів; експрес-діагностика поведінкового стилю у конфліктній ситуації; інтегральна самооцінка особистості «Хто я є в цьому світі?»; питальник реалізації потреб у саморозвитку; емоційного інтелекту (Н. Холл).

На констатувальному етапі педагогічного експерименту було одержано такі результати рівнів сформованості базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки: на низькому рівні було виявлено 76,2% студентів експериментальної (далі – ЕГ) і 72,7% – контрольної груп (далі – КГ). Задовільного рівня досягли 18,9% майбутніх соціальних працівників ЕГ і 20,6% – КГ. Високий рівень характерний для 4,9% респондентів ЕГ і 6,7% – КГ.

Педагогічні умови формування базових компетентностей розуміємо як сукупність обставин і засобів, що сприяють організації освітньо-виховного процесу з урахуванням потреб, інтересів, можливостей майбутніх фахівців, результатом є сформовані базові компетентності в процесі фахової підготовки.

Педагогічними умовами формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки визначено такі: стимулювання позитивної мотивації до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників; відображення у змісті фахових дисциплін специфіки соціальної роботи; реалізація рефлексійного складника підготовки соціальних працівників у процесі виробничої практики.

У третьому розділі **«Експериментально-дослідна робота формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки»** позиціоновано модель формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників, висвітлено мету й завдання експериментального дослідження; розкрито організацію та методику педагогічного експерименту; проаналізовано й узагальнено результати дослідно-експериментальної роботи.

На підставі теоретичного дослідження і результатів діагностувальних зрізів було розроблено модель формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки, що складається із трьох блоків: цільовий (мета), організаційний (етапи, педагогічні умови, форми, методи й засоби) і результативний (компоненти, критерії, показники, рівні, кінцевий результат). *Цільовий блок* містить мету, що полягає у формуванні базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки у закладах вищої освіти. Означена мета має універсальний і специфічний характер: універсальність мети не залежить від профілю підготовки; специфічність мети зумовлена особливостями професії майбутніх соціальних працівників і полягає у формуванні їхніх базових компетентностей. *Організаційний блок розкриває* етапи формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників: мотиваційно-орієнтувальний, структурно-функційний і репродуктивно-діяльнісний; комплекс педагогічних умов, засобів, форм і методів. Кожний етап відповідає конкретній педагогічній умові, що реалізовано певними формами, методами і засобами. У дослідженні використано такі форми організації освітнього процесу, як: бінарні та проблемні лекції, лекції-візуалізації, лекції-дискусії, лекції із заздальгідь запланованими помилками, спецкурс «Соціальна деонтологія» і практичні заняття,

виробнича практика, конференції, самостійна робота студентів. Застосовано такі методи активного навчання: рольові ігри, «мозковий штурм», «круглі столи», кейс-стаді, коуч-технології, тренінги (правовий, конфліктологічний, комунікативний, когнітивний, міжкультурний, організаційно-управлінський, рефлексійний). Використано такі засоби формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників: мультимедійні, тестування, інтернет-ресурси, рефлексійне есе, рефлексійний звіт. У результативному блоці подано структурні компоненти базових компетентностей майбутніх соціальних працівників (мотиваційний, когнітивний, деонтологічний, операційно-діяльнісний, суб'єктний); критерії (мотиваційний, гностичний, етичний, практичний і рефлексійний) і рівні сформованості означених компетентностей (високий, задовільний, низький).

Експериментальна робота передбачала поетапне (мотиваційно-орієнтувальний, структурно-функційний, репродуктивно-діяльнісний етапи) впровадження в освітній процес закладів вищої освіти визначених педагогічних умов формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників.

На мотиваційно-орієнтувальному етапі було реалізовано педагогічну умову – стимулювання позитивної мотивації до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників. Розроблено й упроваджено спецкурс «Соціальна деонтологія», зорієнтований на ознайомлення майбутніх соціальних працівників із сутністю професійних обов'язків і специфікою їх реалізації у конкретних видах взаємовідносин, спрямований на формування у студентів базових компетентностей. Так, у процесі лекції «Соціальна деонтологія – основа професійної діяльності соціальних працівників» було розкрито поняття «соціальна деонтологія», її зміст; сутність професійного обов'язку в соціальній роботі; виникнення та історичні етапи розвитку соціальної деонтології як науки та навчальної дисципліни; визначено напрями соціальної деонтології. У ході лекції студенти віднайшли відповіді на такі запитання: «Як Ви розумієте ідеал: як зразок, норма в соціальній роботі?», «На Вашу думку, поняття професійного боргу – міф чи реальність?», «Яке місце і роль соціальної деонтології в системі етики соціальної роботи?» тощо. На практичному занятті студентам було запропоновано написати рефлексійне есе тем: «Місце і роль деонтології у системі етики соціальної роботи», «Поняття і сутність професійного боргу в системі соціальної роботи». Проведено вправи «Моя мрія, моя професія», «Я-хочу, Я-можу, Я-треба», «Путівник у житті та діяльності», «Хвалько», «Похвала самому собі», «Аналіз своїх виправдовувань», «Смайли настрою», «Вибір», «Чому я тут?». Виконання вправи-колажу «Моя мрія, моя професія» дозволило сформулювати образи бажаного. Виконання майбутніми соціальними працівниками вправи «Я-хочу, Я-можу, Я-треба» дозволило проаналізувати чинники, що впливають на їхнє професійне становлення (здібності, можливості, суспільна значущість майбутньої професії соціального працівника). Вправа «Путівник у житті та діяльності» спонукала студентів до аналізу своїх дій, учинків, звичок, думок, почуттів, ціннісних орієнтацій, професійно значущих й особистісно-цінних прагнень, переконань, поглядів, мотивів тощо.

У змісті лекції «Аксіологічні основи соціальної роботи» було ознайомлено студентів із системою цінностей та їх місцем у соціальній роботі, структурою майбутнім соціальним працівникам візуалізувати уявлення про професію та своє майбутнє, професійної етико-аксіологічної свідомості майбутніх фахівців, місцем і

роллю етико-аксіологічної підготовки соціальних працівників у професіоналізації соціальної роботи, гуманізації та гармонізації суспільних відносин. Студенти залучалися до діалогів, дискусій з тем: «Що таке «цінність»?», «Які цінності майбутньої професійної діяльності Ви знаєте?», «Які цінності професійної діяльності у Вас відсутні?», «Які цінності майбутньої професійної діяльності Ви б хотіли мати?» тощо. Обговорення цих питань викликало надзвичайну активність студентів. На практичному занятті було проведено вправи «Ім'я по колу», «Я можу бути», «Клініка з пересадки органів», «Шість цінностей», які змусили майбутніх соціальних працівників замислитися щодо майбутньої професійної діяльності. Зокрема, у процесі виконання вправи «Я можу бути» майбутні соціальні працівники усвідомили важливість фізіологічного, психологічного та духовного здоров'я для ефективного виконання професійної діяльності. Вправа «Шість цінностей» сприяла формуванню у студентів розуміння важливості та необхідності цінностей у професійній діяльності, зокрема цінностей альтруїстичного характеру, що відображають специфіку професійної діяльності за обраним напрямом. У лекції-діалогу «Професійна етика соціальних працівників: основні поняття і принципи діяльності соціальних працівників» ознайомили студентів з етичними стандартами та принципами роботи майбутніх соціальних працівників, Етичним кодексом соціальних працівників і Міжнародною декларацією етичних принципів соціальної роботи.

Було організовано дискусію за такими запитаннями: «Яку силу мають нормативно-правові акти в напрямі «соціальна робота»: формальну чи фактичну?», «Яке у Вас ставлення до Етичного кодексу соціального працівника?», «У чому, на Вашу думку, полягає соціальне обслуговування громадян, які перебувають у важкій життєвій ситуації?». Дискусія продовжилася на практичному занятті в процесі виконання вправ «Дій за інструкцією», «Ромашка», аналіз різних правових ситуацій. Виконання вправи «Дій за інструкцією» сприяло формуванню у майбутніх соціальних працівників здатності виконувати вказівки, усвідомлення важливості правил, посадових інструкцій, здатності працювати в контексті обраного професійного напрямку тощо.

Одне з практичних занять було присвячено професійно-особистісним якостям соціальних працівників. Студенти взяли участь у дискусіях: «Які особистісні якості, на Вашу думку, повинні бути в сучасного соціального працівника?», «Які особистісні якості характеризують сучасного соціального працівника?», «Чи володієте Ви відповідними професійними й особистісними якостями соціального працівника?», «Які професійні якості повинні бути у майбутнього соціального працівника?». Майбутні соціальні працівники залучалися також до дискусій у процесі вправи «Типовий – ідеальний фахівець», ігор «Гороховий король», «Пастки-капкани», «Що означає бути толерантним?», «Зрозумій іншого», «Емблема толерантності», «Примірка соціальних ролей», «Християни – мусульмани», «Ситуація». Зокрема, під час рольової гри «Пастки-капкани», майбутні соціальні працівники відчували можливі перешкоди (пастки) щодо реалізації професійних цілей, усвідомили шляхи подолання цих перешкод тощо. Студентам було запропоновано написати рефлексивне есе з тем: «Місце і роль деонтології в системі етики соціальної роботи», «Поняття і сутність професійного обов'язку в системі соціальної роботи», «Належна поведінка соціального працівника.

Практичні заняття супроводжувалися квазі-професійними вправами: «Компетенції та компетентності професіонала», «Мій професійний портрет у променях сонця», «Облік обставин»; було проведено рольову гру «Подолай перешкоди». Вправа «Мій професійний портрет у променях сонця» сприяла формуванню у майбутніх соціальних працівників позитивного ставлення до себе як до професіонала, професійно важливих якостей, зокрема здатності до адекватної самооцінки та самоаналізу поведінки професійного і міжособистісного спілкування з колегами, клієнтами, соціальними службами й організаціями тощо. Під час рольової гри «Подолай перешкоди» студенти вчилися визначати помилки в постановці цілей для підлеглих, усвідомлювали значущість позитивної орієнтації у міжособистісних комунікаціях для майбутньої професійної діяльності тощо.

Протягом структурно-функційного етапу було реалізовано другу педагогічну умову – відображення у змісті фахових дисциплін специфіки соціальної роботи. Під час вивчення фахових дисциплін («Вступ до спеціальності», «Історія та теорія соціальної роботи і допомоги», «Психологія спілкування», «Соціально-правовий захист населення», «Акмеологія», «Психологія здоров'я») і виробничої практики було проведено: бінарні лекції «Організаційні питання діяльності соціального працівника», «Вербальне та невербальне спілкування», «Правове регулювання соціального захисту окремих категорій населення» тощо; проблемні лекції «Соціальний захист та його організаційно-правові форми», «Акмеологія – наука про закономірності досягнення максимальної досконалості», «Здоров'я як оптимальний розвиток людини» тощо; лекції-візуалізації «Специфічні особливості роботи соціальних працівників», «Спілкування та індивідуальні якості особистості», «Чинники, що погіршують здоров'я»; лекції-дискусії «Професійна підготовка та професійне вдосконалення соціального працівника», «Порушення, бар'єри та труднощі спілкування» тощо, лекції із заздалегідь запланованими помилками «Організаційні питання діяльності соціальних працівників», «Сучасні технології соціальної роботи та соціальної допомоги», «Соціальна робота з групою та в громаді» тощо. На практичних заняттях студенти брали активну участь у рольових іграх «Інтерв'юери та респонденти», «Врегулювання конфліктів», «Валізка в дорогу», «А ось і Я!», «Яблука»; мозковий штурм «Правове регулювання загальнообов'язкового державного соціального страхування та державної соціальної допомоги і соціальних послуг», «Перемови як різновид ділового спілкування», «Етнокультурні особливості спілкування», «Пільги, гарантії, компенсації, привілеї». Було проведено «круглі столи» з тем: «Концепція медико-соціальної роботи в сучасній Україні», «Етичний кодекс як підґрунтя діяльності майбутніх соціальних працівників», «Соціальні проблеми та формування толерантності у молоді», «Трибуна думок. Молоде покоління – турботи і тривоги», «Моя професія – мій шлях до успіху», «Перешкоди на шляху до професіоналізму» тощо; кейс-стаді, коуч-технології особистісного та професійного розвитку майбутніх соціальних працівників, тренінги з формування правової конфліктологічної, комунікативної, міжкультурної, організаційно-управлінської компетентностей майбутніх соціальних працівників.

У ході вивчення навчальної дисципліни «Психологія спілкування», зокрема з теми «Психологія професійного спілкування» майбутніми соціальними працівниками

розв'язувалися різноманітні кейси з метою формування усвідомлення значущості позитивної орієнтації у міжособистісних комунікаціях з оточуючими для майбутньої професійної діяльності, усвідомлення необхідності конфліктуосталеності у розв'язанні конфлікту та проблемних ситуацій. При вивченні навчальної дисципліни «Соціально-правовий захист населення», зокрема з теми «Правовідносини у сфері соціального захисту та їх суб'єкти» студенти розв'язували різні правові ситуації, виконували кейси, що сприяло формуванню основ правових знань, позитивної соціальної та правової позиції, емоційно-ціннісного ставлення до морально-правових норм майбутньої професійної діяльності, усвідомленого відповідального ставлення до майбутньої професійної діяльності, здатності висловлювати та відстоювати свою позицію.

Застосування коуч-технології сприяло пошуку майбутніми соціальними працівниками способів, методів і прийомів вирішення різних ситуацій задля реалізації своїх власних здібностей і можливостей. Студенти аналізували конкретні кейси, використовуючи при цьому чотири інструменти для побудови ефективної комунікації: «слова-пом'якшувачі», «тонке мистецтво повторення», «назви результат», «увійди у відкритий простір коуч-позиції», що сприяли комунікації незалежно від того, наскільки конфронтаційними були запитання, які ставив коуч.

Для формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників було розроблено та втілено тренінговий комплекс «Формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки у ЗВО», який складався із семи взаємопов'язаних блоків, у кожному з яких містилися різні вправи, кейси та ситуації («Біль про права та обов'язки», «Права дитини», «Правова казка», «Алфавіт емоцій», «Зустріч на вузькій кладці», «Конфлікт», «Контраргументи», «Розкажи про власника», «Встановлення контакту», «Унікальні слова», «Журналіст», «Життєвий і професійний кодекси соціального працівника», «Чому я тут?», «Порівняння прислів'їв за змістом», «Зроби крок у коло», «Мій народ», «Етноцентризм», «Хіпі», «Добрий день, шалом, салют!», «Дресирований дельфін», «Безлюдний острів», «Проблеми управлінської діяльності», «Перебільшення або повна зміна поведінки», «Занурення в глибини пам'яті», «Чарівне психологічне дзеркало», «Кіноорежисери» «Поганий соціальний працівник», «Реклама соціальних послуг» тощо) із формування кожної з базових компетентностей майбутніх соціальних працівників.

Метою вправи «Правова казка» було формування правової компетентності як складника базових компетентностей. Учасники поділялися на три команди. Кожній команді давалося певне право з Конвенції. Наприклад, право дитини на піклування батьків («Колобок», «Хлопчик-мізинчик» тощо), право дитини на захист від усіх форм експлуатації («Попелюшка» тощо), право дитини на недоторканність житла («Теремок» тощо). Учасники команд інсценували свою казку. Вони повинні згадати казку, у якій це право порушується. Завершувалася вправа аналізом і оцінкою дій її учасників.

Вправу «Алфавіт емоцій» було спрямовано на формування конфліктологічної компетентності як складника базових компетентностей майбутніх соціальних працівників. Студенти повинні були за кілька хвилин пригадати й записати емоції на кожну літеру абетки, що виникають у конфліктній ситуації. У загальному колі створювався єдиний банк даних. Наприкінці майбутні соціальні працівники відповідали на запитання: «Чи Легко Вам було виконувати цю вправу?», «Які емоції Ви при цьому відчували?», «Як можна управляти власними емоціями?».

Вправа «Хіпі» була спрямована на формування міжкультурної компетентності. Рух хіпі має специфічні традиції, звички. Щоб розповісти світові про себе, хіпі малювали на своїх футболках різні малюнки та робили написи, що повідомляли про їхню життєву позицію. Викладач пропонував майбутнім соціальні працівникам створити свої футболки й розповісти світові про себе, намалювавши на них щось, що буде відображати їхній внутрішній світ, характер або те, чим вони бажають займатися. Надалі відбувалось обговорення за такими запитаннями: «Про що свідчить Ваша футболка?», «Що люди зможуть дізнатися про Вас, подивившись на неї?», «Як Ви визначали, що має бути зображено?», «Як Ви вирішували, що не треба малювати?», «Чиї футболки Вам найбільше сподобались?», «Чим?», «Чи були футболки, які здалися вам несподіваними?», «Хотілося б Вам мати таку саму футболку, як у когось? Чому?».

Метою рольової гри «Інтерв'юери та респонденти» був аналіз наявного соціального досвіду взаємодії та формування вміння соціальної поведінки в групі. На початку заняття студенти отримували роздатковий матеріал і роль (персонаж), яку вони презентували. Ролі були такі: «агресор», «жертва», «шут», «улюбленець», «примадонна», «зразкова дитина», «інертна особистість», «страждальник», «інтелектуал», «леді», «наївнуса», «лялька». Головним завданням студентів було відповідати на будь-які каверзні запитання від імені персонажа на якого вони перетілювалися. Всі інші грали ролі «допитливих кореспондентів радіо і телебачення, газет, журналів, різних інтернет-видань і блогерів». У кінці робилися підсумки, студенти у стилі «стендап» аналізували себе і свою роль.

Рольову гру «Врегулювання конфліктів» було націлено на відпрацювання умінь і навичок врегулювання конфліктів, усвідомлення необхідності конфліктоусталеності в розв'язанні конфліктів і проблемних ситуацій. Викладач призначав ведучого, який розповідав про важливість вміння швидко й ефективно згладжувати конфлікти; оголошував про основні методи врегулювання конфліктів. Майбутні соціальні працівники – учасники поділялися на трійки. Протягом 5 хвилин кожна трійка вигадувала сценарій, за яким двоє учасників представляли сторони, які конфліктують, а третій – грав роль модератора, який мав врегульовувати конфліктну ситуацію. На обговорення ведучий виносив такі запитання: «Які методи згладжування конфліктів були продемонстровані?», «Які, на Ваш погляд, цікаві знахідки використовували учасники під час гри?», «Як варто було повестися тим учасникам, кому не вдалося згладити конфлікт?».

Використання методу круглого столу на заняттях із фахових дисциплін дозволило закріпити та поглибити отримані раніше студентами теоретичні професійні знання, здобути нову інформацію, сформувані вміння вирішувати проблеми, навчити їх культури ведення дискусії. Характерною рисою «круглого столу» було поєднання тематичної дискусії із груповою консультацією. У процесі проведення «круглих столів» у майбутніх соціальних працівників формували: активне слухання та комунікацію, вміння вислуховувати різні думки, відстоювати власну позицію, критичне мислення й прогнозування; знаходити важливу інформацію, критично оцінювати докази, усвідомлювати упередження і переконання, співробітництва, позитивне вирішення проблеми, участь роботи в групі, де вирішували суспільно значущі проблеми.

На репродуктивно-діяльнісному етапі було впроваджено третю педагогічну умову – реалізація рефлексійного складника підготовки соціальних працівників у процесі виробничої практики. Під час проходження виробничої практики майбутні соціальні працівники вчилися відстоювати свою думку, аналізувати свою поведінку в рамках майбутньої професії. Завданнями студентів-практикантів було: ознайомлення з основними формами та напрямками роботи соціального працівника на базі практики; вивчення робочого графіка; спостереження за проведенням діагностичної роботи соціальним працівником; допомога соціальному працівнику в підготовці до тестування й обробки даних; спостереження за проведенням консультативної роботи соціальним працівником (юридичної, психологічної, соціальної); допомога в оформленні протоколу консультативної бесіди; спостереження за поведінкою соціального працівника і клієнта під час проведення консультації; спостереження за проведенням просвітницької роботи соціальним працівником; робота з поточною документацією соціального працівника, який надає соціально-побутове обслуговування літніх людей та інвалідів на дому; оформлення особової справи на клієнта, що потребує соціального обслуговування; визначення ступеня потреби клієнта в соціальних послугах; допомога в підготовці матеріалів для проведення соціальним працівником тематичних бесід, наукових семінарів, лекцій; оформлення звітної документації (рівень відповідності звітної документації вимогам програми, захист результатів практики).

Зазначимо, що виробнича практика дозволила студентам не тільки апробувати знання, уміння й навички професійної діяльності, але й продовжити адаптацію до професії, колективу, в новій ролі в суспільстві, пов'язаної із наданням соціальної допомоги людям, які потрапили у важку життєву ситуацію. Виробнича практика надала можливість розвивати вміння, необхідні при виконанні професійних ролей (посередник, помічник, захисник, консультант та ін.), організації та планування роботи з клієнтом як реальним, так і потенційним.

По завершенні формувального етапу експерименту було проведено прикінцевий діагностувальний зріз із використанням раніше визначеного діагностувального інструментарію. Його метою було з'ясування дієвості розробленої моделі й експериментальної методики формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки (див. табл.).

Таблиця

Порівняльна характеристика рівнів сформованості базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки на прикінцевому етапі експериментальної роботи (%)

Група Рівні	ЕГ (63)				КГ (62)			
	Констатувальний етап		Формувальний етап		Констатувальний етап		Формувальний етап	
	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%
Високий	3	4,9	29	45,8	4	6,7	6	10,0
<u>Задовільний</u>	12	18,9	29	45,7	13	20,6	15	24,6
Низький	48	76,2	5	8,5	45	72,7	41	65,4

Як бачимо з таблиці, відчутні позитивні зміни в рівнях сформованості базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки відбулись у студентів ЕГ. Так, високого рівня досягли 45,8% респондентів ЕГ (було – 4,9%) та 10,0% – КГ (було – 6,7%), задовільний рівень виявили 45,7% студентів ЕГ (було – 18,9%) та 24,6% – КГ (було – 20,6%), на низькому рівні залишилося 8,5% майбутніх фахівців ЕГ (було – 76,2%) та 65,4% – КГ (було – 72,7%). Для перевірки даних прикінцевого етапу, був використаний розрахунок t-критерію Стьюдента. Порівняння емпіричне t і $t_{0,001}$ критичне, $t > t_{0,001}$, засвідчило не випадковість і статистичну значущість позитивних зрушень в ЕГ. Це доводить дієвість моделі та експериментальної методики формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки, що передбачала поетапне впровадження визначених педагогічних умов.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється в науковому обґрунтуванні й апробації педагогічних умов, моделі й експериментальної методики формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки.

Узагальнення результатів наукового дослідження дало підстави дійти таких висновків.

1. Установлено, що соціальна робота є специфічним видом професійної діяльності у зв'язку з особливим предметом праці, змістом і характером діяльності майбутніх соціальних працівників. Уточнено, що соціальний працівник – це професійно підготовлений фахівець, який має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи і надає соціальні послуги як професіонал. Компетенція – це сукупність набутих знань, умінь і навичок, яка становить змістовий компонент діяльності майбутніх фахівців; компетентність – інтегральна професійно-особистісна якість, що визначається здатністю майбутнього соціального працівника до виконання професійних обов'язків.

Базові компетентності майбутніх соціальних працівників (правова, конфліктологічна, комунікативна, когнітивна, міжкультурна, організаційно-управлінська та рефлексійна) трактуємо як інтегральні професійно-особистісні якості, як здатність майбутніх соціальних працівників виконувати професійні обов'язки та реалізувати у їх професійній діяльності, на основі сформованих у процесі професійної підготовки у ЗВО компетенцій.

2. У структурі базових компетентностей майбутніх соціальних працівників виокремлено мотиваційний, когнітивний, деонтологічний, операційно-діяльнісний та суб'єктний компоненти. Визначено критерії та показники означеного феномену: особистісний (показники: наявність професійно значущих і особистісно-цінних прагнень, переконань, поглядів, мотивів; наявність здатності до самомотивації та особистісного самоменеджменту в контексті обраного напрямку; усвідомлення значущості позитивної орієнтації у міжособистісних комунікаціях з оточуючими в майбутній професійній діяльності); гностичний (показники: наявність різних когнітивних способів сприйняття, мислення, пізнавальних дій та спілкування; обізнаність із теоретико-методологічними засадами соціальної роботи; обізнаність із поняттям «базові компетентності» та усвідомлення шляхів їх формування); етичний (показники: повага до соціальних норм та етичних вимог щодо майбутньої

професійної діяльності; наявність емпатії та терпимості до людей, розуміння погляду і думки інших, повага до інших звичаїв; наявність цінностей альтруїстичного характеру, які відображають специфіку професійної діяльності); практичний (показники: здатність працювати у контексті обраного професійного напрямку; наявність організаційних та управлінських здатностей; усвідомлення необхідності конфліктуосталеності у розв'язанні конфлікту та проблемних ситуацій); рефлексійний (показники: здатність до адекватної самооцінки та самоаналізу поведінки професійного і міжособистісного спілкування з колегами, клієнтами, соціальними службами та організаціями; усвідомлення потреби в саморозвитку для ефективного виконання майбутньої професійної діяльності; наявність здатності управляти емоційною сферою). Схарактеризовано рівні сформованості базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки: високий, задовільний і низький.

3. Визначено педагогічні умови формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників: стимулювання позитивної мотивації до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників; відображення у змісті фахових дисциплін специфіки соціальної роботи; реалізація рефлексійного складника підготовки соціальних працівників у процесі виробничої практики.

4. Розроблено модель формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників, що містить мету, етапи, педагогічні умови, форми, методи і засоби їх реалізації, компоненти, критерії та показники, кінцевий результат. Експериментальна робота з формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників передбачала поетапну реалізацію визначених педагогічних умов на мотиваційно-орієнтувальному, структурно-функційному, репродуктивно-діяльнісному етапах. Перший мотиваційно-орієнтувальний етап передбачав реалізацію педагогічної умови – стимулювання позитивної мотивації до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників. Засобами реалізації виступили лекційні та практичні заняття зі спецкурсу «Соціальна деонтологія», на яких поглиблювали знання майбутніх соціальних працівників щодо майбутньої професійної діяльності, уявлення про сукупність етичних норм професійної поведінки, професійного обов'язку й відповідальності в соціальній роботі, здатності випускників до здійснення професійної діяльності відповідно до вимог професії; формування базових компетентностей, що дозволять ефективно застосовувати їх для вирішення завдань майбутньої професійної діяльності. На другому структурно-функційному етапі реалізовано другу педагогічну умову – відображення у змісті фахових дисциплін специфіки соціальної роботи. У процесі вивчення фахових дисциплін використано: бінарні лекції, проблемні лекції, лекції-візуалізації, лекції-дискусії, лекції із заздалегідь запланованими помилками. Відповідно до специфіки фахових дисциплін застосовано: рольові ігри, «мозковий штурм», «круглі столи», кейс-стаді, коуч-технології, тренінги (правовий, конфліктологічний, комунікативний, когнітивний, міжкультурний, організаційно-управлінський, рефлексійний). На третьому репродуктивно-діяльнісному етапі дослідження було реалізовано третю педагогічну умову – реалізація рефлексійного складника підготовки соціальних працівників у процесі виробничої практики. Засобами реалізації виступили мультимедійні засоби, тестування, інтернет-ресурси, рефлексійне есе, рефлексійний звіт.

5. Встановлено, що реалізація моделі та експериментальної методики формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників з поетапним упровадженням комплексу визначених педагогічних умов сприяли позитивним змінам у рівнях прояву зазначеного феномену у студентів експериментальної групи порівняно з контрольною. Сформовані базові компетентності майбутніх соціальних працівників на високому рівні були характерні для 45,8% студентів ЕГ, задовільному – 45,7%, низькому – 8,5% респондентів. У контрольній групі низький рівень виявили 65,4% студентів, задовільний у 24,6% майбутніх соціальних працівників, високий рівень засвідчили 10,0% респондентів КГ. Статистичну значущість і не випадковість позитивних зрушень доведено розрахунком t-критерію Стьюдента.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розв'язання проблеми формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки. Перспективу подальших наукових досліджень убачаємо в розвитку базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у системі «бакалавр-магістр»; здійсненні порівняльно-педагогічного аналізу формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників в Україні і за кордоном.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ З ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Стрельбицька С. М. Теоретичні засади фахової підготовки соціальних помічників: проблеми і перспективи. *Наука і освіта. Педагогіка*. Одеса, 2013. № 3. С. 175–177.
2. Стрельбицька С. М. Теоретичні засади особистісно-орієнтованого підходу в процесі фахової підготовки майбутніх соціальних працівників. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Педагогічні науки*. Одеса, 2013. Спецвипуск. С. 206–212.
3. Стрельбицька С. М. Умови та фактори професійного становлення майбутніх соціальних працівників. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія: Соціальна робота. Соціальна педагогіка: збірник наукових праць*. Випуск 17. Ч. 2. Київ-Ів.-Франківськ, 2013. С. 199–205.
4. Стрельбицька С. М. Сутність поняття «базові компетентності» майбутніх соціальних працівників. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки: збірник наукових праць*. Випуск 15 (308). Черкаси, 2014. С. 115–121.
5. Стрельбицька С. М. Проблема «компетентності» і «компетенції»: теоретичний аналіз зарубіжної та вітчизняної наукової літератури. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки: збірник наукових праць*. Випуск 122. Чернігів : ЧНПУ, 2014. С. 265–268.
6. Стрельбицька С. М. Особливості формування етнокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах глобалізації. *Наука і освіта. Педагогіка*. Одеса, 2014. № 3. С. 161–164.
7. Аймедов К. В., Стрельбицька С. М. Професійна мобільність майбутніх фахівців у процесі навчання у ВНЗ: компетентнісний підхід. *Науково-методичний журнал. Педагогіка*. Вип. 239. Т. 251. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. С. 49–52.

8. Стрельбицька С. М. Формування професійно-важливих якостей особистості майбутнього фахівця соціального працівника у ВНЗ. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред. Л. П. Мельник, В. І. Співака. Вип. XXIV. Серія : Соціально-педагогічна.* Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2015. С. 221–231.

9. Стрельбицька С. М. Психологічна готовність до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників у ВНЗ. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки».* Вип. LXIX. Т.2. Херсон: «Видавничий дім «Гельветика», 2016. С. 147–151.

10. Стрельбицька С. М. Інноваційні технології для формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у ВНЗ. *Професійна освіта: проблеми і перспективи.* Київ : ІТТО НАПН України, 2017. Випуск 12. С. 104–108.

11. Стрельбицька С. М. Організаційно-управлінська компетентність в контексті базових компетентностей майбутніх соціальних працівників. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки».* Вип. LXXVII. Т. 2. Херсон : «Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 117–121.

12. Strelbitskaya S. M. Professional reflexion as a necessary condition for formation future social works specialists' competence at the university. *Modern Tendencies in the Pedagogical Science of Ukraine and Israel: the way to integration.* Israel : Ariel University Ariel, 2016. Issue № 7. P. 344–349.

13. Стрельбицька С. М. Формування професійної компетентності майбутнього фахівця – соціального працівника в процесі підготовки у ВНЗ: компетентнісний підхід. *Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 14–15 лютого 2014 р.* Одеса, 2014. С. 79–82.

14. Стрельбицька С. М. Комунікативна компетентність особистості майбутнього фахівця соціономічного типу в орієнтирах сучасної освіти. *Викладач і студент: умови особистісно-професійного зростання: збірник доповідей і тез Міжнародної науково-практичної конференції.* Черкаси, 2014. С. 40–42.

15. Стрельбицька С. М. Вплив освітнього середовища ВНЗ на розвиток особистості майбутнього фахівця. *Стан та перспективи розвитку педагогічних та психологічних наук: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції.* Київ, 2014. С. 55–57.

16. Стрельбицька С. М. Технології формування компетентності здоров'я-збереження майбутніх соціальних працівників у процесі підготовки у ВНЗ. *Актуальні проблеми викладання фахових дисциплін у вищій школі: збірник тез I міжнародної науково-практичної конференції.* Одеса : Фенікс, 2014. С. 90–94.

17. Стрельбицька С. М. Акмеологічна спрямованість саморозвитку майбутнього фахівця соціономічного напрямку. *Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток: збірник тез IV міжнародної науково-практичної конференції.* Одеса, 2015. С. 110–112.

18. Стрельбицька С. М. Професійно-важливі якості особистості майбутнього фахівця соціального працівника у ВНЗ. *Соціальна педагогіка і соціальна робота: виклики сьогодення: Збірник наукових праць за матеріалами III всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю / За заг. ред. В. А. Поліщук, С. М. Калаур, Г. І. Слезанської.* Тернопіль : Вектор, 2015. С. 149–155.

19. Стрельбицька С. М. Правова компетентність майбутніх фахівців соціальних працівників: акмеологічний аспект. *Актуальні питання застосування на практиці досягнень сучасної педагогіки і психології: Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції*: (Харків, 13–14 травня 2016 року). Харків : Східноукраїнська організація «центр педагогічних досліджень», 2016. С. 53–57.

20. Стрельбицька С. М. Особливості навчально-професійної мотивації в процесі підготовки соціальних працівників у ВНЗ. *Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції* (м. Львів, 29–30 січня 2016 року). Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2016. С. 89–91.

21. Стрельбицька С. М. Ціннісні орієнтації майбутніх фахівців соціальної сфери у ВНЗ. *Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток: Збірник тез IV міжнар. науково-практичної конференції*. Одеса, 2016. С. 111–114.

22. Стрельбицька С. М. Самостійна робота студентів у ВНЗ як засіб формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців. *International Scientific-Practical Conference Actual questions and problems of development of social sciences: Conference Proceedings*. Kielce : Holy Cross University, 2016. P. 7–9.

23. Стрельбицька С. М. Кейс-метод як засіб формування базових компетентностей майбутніх фахівців у ВНЗ. *Stav, problem a perspektivy pedagogickeho studia a socialnej prace: Medzinarodna vedecko-prakticka konferencia: Zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie*. Sladkovicovo, Slovenska republika, stran: Vysoka skola Danubius Fakulta socialnych studii, 2016. P. 153–156.

24. Стрельбицька С. М. Медіація в професійній діяльності майбутнього соціального працівника. *Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток: Збірник тез VI міжнар. науково-практ. конф.* Одеса, 2017. С. 31–32.

25. Стрельбицька С. М. Формування когнітивної компетентності як складової базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у ВНЗ. *Inovativny vyzkum v oblasti vzdelavania a socialnej prace: Medzinarodna vedecko-prakticka konferencia: Zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie*. Sladkovicovo, Slovenska republika, stran : Vysoka skola Danubius Fakulta socialnych studii, 2017. P. 160–162.

26. Стрельбицька С. М. Інноваційна компетентність як складова базових компетентностей майбутніх соціальних працівників. *International scientific and practical conference: Innovations and modern technology in the educational system: contribution of Poland and Ukraine*. Sandomierz, Polska, stran: Conference Proceedings, 2017. P. 68–71.

27. Стрельбицька С. М. Управління якістю підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ. *Матеріали IV міжнародної науково-практичної конф. «Теорія та практика управління педагогічним процесом»* (Одеса, 25–27 травня 2017 р.). Одеса : ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2017. С. 120–124.

28. Стрельбицька С. М. Формування професійної самосвідомості майбутніх соціальних працівників у ВНЗ. *International scientific-practical conference: Personality, family and society: issue of pedagogy, psychology, politology and sociology:*

Conference Proceedings. Shumen: Konstantin Preslavsky University of Shumen, 2017. P. 94–97.

29. Стрельбицька С. М. Соціальна компетентність як складова базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у ВНЗ. *International scientific-practical conference: Forming of modern educational environment: benefits, risks, implementation mechanisms. Conference Proceedings*. Tbilisi: Baltija Publishing, 2017. P. 58–61.

30. Стрельбицька С. М. Формування конфліктологічної компетентності майбутніх соціальних працівників у ВНЗ. *International scientific conference: Modernization of educational system: world trends and national peculiarities. Conference Proceedings*. Kaunas : Baltija Publishing, 2018. P. 90–93.

31. Стрельбицька С. М. Виробнича практика як умова формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників. *Актуальні дослідження в соціальній сфері: матеріали одинадцятої міжнар. науково-практ. конференції (Одеса, 17 травня 2018 р.)*. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2018. С. 194–196.

32. Стрельбицька С. М. Компоненти, критерії та показники сформованості базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки. *Innovative approaches to the development of scienc: Materials of international scientific and practical conference*. Dublin, Ireland : NGO «European scientific platform», 2018. Part 1. P. 161–165.

33. Стрельбицька С. М. Коучинг-технологія як засіб формування базових компетентностей майбутніх фахівців у ЗВО. *International Multidisciplinary Conference: Key Issues of Education and Sciences: Development Prospects for Ukraine and Poland*. Stalowa Wola, Republic of Poland: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. Volume 2. P. 154–157.

34. Стрельбицька С. М. Спецкурс «Соціальна деонтологія» як засіб формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у ЗВО. *Naukowy i innowacyjny potencjał prezentacji : kolekcja prac naukowych «ΛΟΓΟΣ» z materiałami Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji*. Opole, Równe : «Volynsky Oberegі» Publishing House, 2018. Tom 6. P. 50–56.

35. Стрельбицька С. М. Тренінг як метод формування базових компетентностей майбутніх фахівців у ЗВО. *II International scientific conference: Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration. Conference Proceedings*. Leipzig : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. P. 176–178.

36. Стрельбицька С. М. Памятка родителям: *Доступно про метадон и метадоновой наркоманию. По материалам семинаров-практикумов*. Одеса : МЦ «Доктор Благо Плюс», 2012. С. 20–23.

37. Стрельбицька С. М. Теоретичні основи медіації підлітків. Тези до II міжнар. науково-практ. конф. (Одеса, 15–16 лютого 2013 року): *Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток*. Одеса, 2013. С. 293–296.

38. Стрельбицька С. М. Формування професійної культури майбутнього фахівця соціального працівника у ВНЗ: компетентнісний підхід. *Професійна культура: сутність, фахові особливості, розвиток: колективна монографія / кол. авт.; відп. ред. Г. Є. Улунова*. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. С. 102–114.

АНОТАЦІЯ

Стрельбицька С. М. Формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», МОН України. – Одеса, 2019.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки. Вперше уточнено та науково обґрунтовано сутність феномену «базові компетентності» майбутніх соціальних працівників в процесі фахової підготовки; розкрито їх зміст і структуру (правова, організаційно-управлінська, конфліктологічна, комунікативна, міжкультурна, когнітивна та рефлексивна); виявлено компонентну структуру формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки (мотиваційний, когнітивний, деонтологічний, операційно-діяльнісний та суб'єктний); визначено критерії (особистісний, гностичний, етичний, практичний, рефлексійний) і показники сформованості базових компетентностей майбутніх соціальних працівників та схарактеризовано рівні сформованості базових компетентностей майбутніх соціальних працівників (високий, задовільний та низький); виявлений, науково обґрунтовано та впроваджено педагогічні умови формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників в процесі фахової підготовки у ЗВО (стимулювання позитивної мотивації до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників; відображення у змісті фахових дисциплін специфіки соціальної роботи; реалізація рефлексійного складника підготовки соціальних працівників у процесі виробничої практики); розроблено, обґрунтовано й апробовано модель і експериментальну методику формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників в процесі фахової підготовки (мотиваційно-орієнтувальний, структурно-функціональний і репродуктивно-діяльнісний етапи), спецкурс «Соціальна деонтологія», рольові ігри, «мозковий штурм», «круглі столи», рефлексивне есе, кейс-стаді, коуч-технології, тренінг формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки тощо.

Ключові слова: компетенція, компетентність, базові компетентності майбутніх соціальних працівників, педагогічні умови, модель формування базових компетентностей майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки.

SUMMARY

Strelbytska S. M. Formation of basic competences of future social workers in the process of professional training. – Qualification scientific manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Sciences. Speciality 13.00.04 «Theory and methodology of professional education». – State institution «South-Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky», Ministry of Education and Science of Ukraine, Odessa, 2019.

The dissertation is devoted to the problem of forming the basic competences of future social workers in the process of professional training. For the first time, the essence of the phenomenon of «basic competencies» of future social workers in the process of professional training is substantiated and scientifically substantiated; their content and structure (legal, organizational-managerial, conflict-logical, communicative, intercultural, cognitive and reflexive) are revealed; the component structure of the formation of the basic competences of future social workers in the process of professional training (motivational, cognitive, deontological, operational-activity and subjective) was revealed; criteria (personal, gnostic, ethical, practical, reflexive), indicators of formation of basic competencies of future social workers (presence of professionally significant and personally-valuable aspirations, beliefs, views, motives; availability of self-motivation and personal self-management in the context of the chosen direction; awareness the importance of positive orientation in interpersonal communications with others for future professional activity, the presence of different cognitive modes of perception, we knowledge of the theoretical and methodological foundations of social work; awareness of the concept of «basic competencies» and awareness of the ways of their formation; respect for social norms and ethical requirements for future professional activities; the presence of empathy and tolerance to people; understanding of the point of view and the opinions of others, respect for other customs, the presence of values of altruistic character, reflecting the specifics of professional activity; ability to work in the context of the chosen professional direction; availability of organizational and managerial abilities; awareness of the need for conflict stalemate in conflict resolution and problem situations; is capable of an adequate self-assessment and self-analysis of the behavior of professional and interpersonal communication with colleagues, clients, social services and organizations; is aware of the need for self-development for the effective performance of future professional activities; the ability to manage the emotional sphere) and characterized the levels of formation of the basic competences of future social workers (high, satisfactory, and low); The pedagogical conditions for the formation of basic competencies of future social workers in the process of professional training (stimulation of positive motivation for the professional activity of future social workers, reflection in the content of professional disciplines of the specifics of social work, implementation of the reflective component of the training of social workers in the process of production practice has been identified, scientifically substantiated and implemented); The model and experimental methodology for forming the basic competences of future social workers in the process of professional training (motivational-orientational, structural-functional and reproductive-activity stages), special course «Social deontology», role games, «brainstorming», «round tables» were developed and substantiated, reflexive essay, case study, coaching technology, training for the formation of basic competencies of future social workers in the process of professional training, etc.

Key words: competence, competency, basic competencies, basic competences of future social workers, pedagogical conditions, model of formation of basic competences of future social workers in the process of professional training.

Підписано до друку 15.05.2019.
Обсяг 1,0 друк. арк. Формат 60x88/16. Зам. № 4907/18
Наклад 100 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М.О.
м. Одеса, вул. В.Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76
info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.